

om han ikke har stillet opgaven lidt vel snævert. Er kildematerialet til Carlsens ungdomsår virkelig så spinkelt, at det var nødvendigt at begrænse skildringen af hans første 30 leveår til 4—5 sider? kunne der ikke være givet lidt mere om den kreds af ungdomsvenner, han havde — en nærmere belysning f. eks. af forholdet til Emil Rosenørn eller Sponneck, af Carlsens forbindelser i godsejerkredse, og ikke mindst, hvorledes han fik den nære tilknytning til familien Frijs? det er også meget lapidarisk, hvad der siges om Carlsens forhold til hustruen og søstrene, om hans religiøse ideer og om forholdet til P. Rørdam og Grundtvig, og det hører dog med i billedet af Carlsen, selv om det kan være tiltalende at undgå alt for mange rent personlige detaljer. Man får at vide, at Carlsen søgte at lette sit tunge sind ved at digte salmer; man tror gerne, at de både i form og indhold har savnet originalitet, og føler ikke nogen påfaldende trang til at se dem på tryk, men det kunne nok have haft interesse at se, hvilke religiøse emner han her særlig kredser om. Endelig ville det efter anmelderens opfattelse have været værdifuldt, også som baggrund for Carlsens politiske virke, at få en skildring af hans indsats som godsejer — f. eks. nærmere behandling af oprettelse af stamhuset 1845 og ikke mindst det bortsalg af bøndergårde, der senere satte ind. Det er jo ikke meget, Franziska Carlsen på dette punkt har givet i sit værk om Gammel Køgegård, og skal man danne sig et indtryk af Hans Carlsen, var det nok værd at se lidt mere af, hvad han ydede på sit eget gods.

Kjeld Winding.

Sidst på året 1961 har Historisk Samfund for Sønderjylland som nr. 23 i dets skriftrække udsendt *G. Japsen: Den nationale udvikling i Åbenrå 1800—1850* (271 s.). Seminarieadjunkt Gottlieb Japsen er indfødt åbenråer og har tidligere ydet værdifulde bidrag til Åbenrås historie: »Åbenrås økonomiske historie 1850—1864« (i Sønderj. Årbøger 1935 og 1943) og »Martsdagene 1848 i Åbenrå« (Smst. 1960). G. J.s afhandlinger udmærker sig ved at bygge på en omhyggelig og grundig gennemgang af det bevarede utrykte arkivalske materiale, der kan belyse de emner, han behandler. De præges endvidere af en god og tiltalende fremstillingsform.

Det spørgsmål ligger nær, om der kan fremdrages nyt materiale til og anlægges nye synsmåder på det emne, som Japsen nu har taget op. Det er, som bekendt, behandlet af P. Lauridsen i »Da Sønderjylland vaagnede« og senere af Knud Fabricius i »Sønderjyllands Historie«. IV (1937). Skønt naturligt nok ikke så lidt i Japsens bog falder sammen med disse fremstillinger — det af

P. Lauridsen i bd. 2 og 4 udgivne brevstof citeres også tit af Japsen — må det siges, at der i bogen både er nyt stof og nye synsmåder. Hans hovedtese er, at Åbenrås indbyggere omkr. år 1800 »alle var besjælede af dansk statspatriotisme«, og han afviser tesen om, at »gottorpske« sympatier overvintrede i Åbenrå og dannede grobund for slesvig-holstenisme og tyskhed. Derimod lægger han vægten på den stærke økonomiske afhængighed, hvori Slesvig — og jo hele monarkiet — efter 1814 kom til Hamborg. Han afviser også (s. 259) »den romantiske opfattelse«, at det omkr. 1840 var den danske »folkeånd«, der vågnede i Nordslesvig. Forsigtigvis udtaler han dog samtidigt, at man ikke fra det åbenråske materiale kan slutte sig til »almengyldigheden af den konstaterede udvikling«, og at desuden ufuldstændigheden af det åbenråske materiale heller ikke for Åbenrå tillader absolut sikre slutninger.

Med dette sidste in mente tør man mene, at nogle af G. J.s polemiske udtalelser forekommer vel skarpe. Det gælder f. eks., synes jeg, når han (s. 117) skriver, at P. Lauridsens påstand om, at provst Rehloff sammen med borgmester Schow og dr. Neuber ledede byens tyske parti, »må afvises som ganske ubegrundet«. Polemikken mod P. Lauridsen s. 180 og 232 — sidste sted om Frederik Fischers betydning for danskheden i Åbenrå — burde måske også modificeres lidt (udelades?). Udtalelsen s. 150, at hertugdømmerne havde »fælles retssystem«, er for summarisk, og det er urigtigt at skrive s. 161, at da kongerigets liberale 1849 fik deres forfatningsønsker opfyldt, »ænsede de ikke Slesvig«. At reducere den af Flor og Koch fremkaldte danske vækkelse til kun at gælde »nogle landdistrikter« (s. 172) er næppe heller helt dækkende. Når G. J. s. 240 kalder oprettelsen af den danskskrevne, slesvig-holstenske »Nordslesvigsk Tidende« for en anerkendelse af »Nordslesvigs særstilling«, kan man spørge, om denne »anerkendelse« ikke alene skyldtes propagandamæssige hensyn. G. J. citerer professor A. L. J. Michelsens og borgmester Schows brevsveksling i 1830 efter originalerne, men kunde have oplyst, at den er trykt i Zeitschrift bd. 84 (1960).

Skønt jeg er skeptisk m.h.t. slutninger på grundlag af »petitioner«, indrømmer jeg gerne, at G. J.s udførlige gennemgang af de åbenråske petitioner fra den omhandlede tid og hans redigering for, hvilke samfundsgrupper der har underskrevet disse, er fængslende (overbevisende?). Og det bør betones, at beskæftiger man sig med nationalitetsproblemet i Slesvig, skal man være opmærksom både på G. J.s nye stof og nye synsmåder. — Ligeledes i slutningen af 1961 har Historisk Samfund for Sønderjylland udsendt 1. bd. af »Åbenrå Bys Historie« (259 s.), redigeret af Johan Hvidtfeldt og Peter Kr. Iversen. 1. bd. omhandler tiden til 1720

og er skrevet dels af landsarkivar *Iversen* («Tiden 1523 til 1660») og dels af seminarieadjunkt *H. V. Gregersen* («Middelalderen» samt «Tiden 1660 til 1720»). En omtale af dette værk er det rimeligt at udsætte, til det foreligger færdigt.

H. H.-I.

Som et led i de af A. G. Ploetz-Verlag, Würzburg, udgivne «Geschichte der deutschen Länder» udkom 1960 professor i Kiel *Alexander Scharffs* bog «Schleswig-Holsteinische Geschichte — ein Überblick» (90 sider i lille format). Trods dens ringe omfang indeholder den en fylde af gode oplysninger og stort set givne ud fra et videnskabeligt, objektivt standpunkt. At dens summariske karakter hist og her kan medføre skævheder eller unøjagtigheder, er noget, den har til fælles med alle stærkt koncentrerede skildringer, og som der ingen særlig grund er til at dadle den for.

Selvfølgeleg mærkes flere steder forskellen mellem en tysk-slesvig-holstensk og en dansk betragtning. Da Valdemar Sejr i 1223 under jagt på Lyø «svigefuldt» blev overrumplet af grev Henrik af Schwerin, hedder det s. 13, at han blev «überlistet», medens det om grev Gert siges s. 21, at han blev «ermordet». I stedet for (s. 27) at skrive, at de sønderjydske enklaver «statsretlig» hørte til Danmark, var det rettere at sige, at de administrativt lå under kongeriget. Udtalelsen s. 43 vedr. begivenhederne 1721 om kongens i «den uklare edsformular» «skjulte hensigt» er urigtig, thi edsformularen er ganske klar og lige så kongens hensigt. Formodentlig er det en trykfejl, når der anføres 9. sept. for eds-aflæggelsen, der skete 4. sept. Ligeledes er den 20. januar 1848 (s. 52) vel en trykfejl for 28. januar.

Scharff skriver s. 62, at ved det tyske riges grundlæggelse (1870—71) «bekennen sich auch die Schleswig-Holsteiner *einmütig* [udhævet af mig] zum deutschen Nationalstaat», men strider dette ikke mod hans følgende udtalelser om de augustenburgsk-sindedes «negation» og nordslesvigernes «Ablehnung und Opposition». At danskheden i Flensborg og Mellemslesvig i tiden før 1914 befandt sig «in ständigem Rückgang» (s. 67), er heller ikke ganske korrekt (sml. valget 1912). Når Scharff i den danske bevægelse i Sydslesvig efter 1945 ikke kan se andre motiver end de af ham s. 73f. anførte, hænger det jo nok sammen med en mærkelig undervurdering af Sønderjyllands danske fortid (befolkning, historie). Et pudsigt udtryk herfor findes s. 15, hvor Slesvigs ældste historie omtales: «Die Geschichte des späteren Herzogtums Schleswig gehört *in den Umkreis* [fremhævet af mig] der dänischen Geschichte.»

H. H.-I.